

СПОМЕНИ НА НИКОЛА ПЕНЕВ ЗА НЕГОВИЯ БРАТ — ПРОФ. БОЯН ПЕНЕВ

ВИОЛЕТА ПЕНЕВА

По случай 100-годишнината от рождението на проф. Боян Пенев и 55 години от неговата смърт бих искала да споделя спомените на моя дядо — генерал Никола Пенев, посветени на неговия по-малък брат — Боян. Те се пазят в архива на нашето семейство. Ето част от тях:

„През лятото на 1927 г., след кървавите септемврийски събития, бях политемигрант в СССР. От случайно попаднал ми български вестник, и то с няколко дни закъснение, узнах за смъртта на брат ми — проф. Боян Пенев.

Бил съм първото дете в семейството. Имах петима братя и сестра, но остана жив само третият ми брат — Боян. На двегодишна възраст той заболя от скарлатина и едва оживя, но с тежки последици за здравето, останали му за цял живот — беше с притъпен слух и полупарализирана ръка. Ние произхождаме от дребно занаятчийско семейство. Баща ни беше казанджия, който, още когато бяхме малки, загуби своя дюкян и се обърна в обикновен казанджийски работник. По-късно, „подпомогнат“ от лихвари, баща ни се опита да съживи своето казанджийско дюкянче, вече в гр. Разград, но скоро и тоя му опит приключи без успех и последните си години родителите ми завършиха, издържани от мен.

В детинството си Боян беше тихо и затворено момче, играеше си повече в къщи, рядко общуваше с външния свят. В училище вървеше сравнително добре. Като ученик в Разградската гимназия той основа ученическият хор „Железни струни“, който съществува и до днес. В хора участваха ученици с леви убеждения. По-скоро това бе социалистически кръжок в гимназията под критиката на хор. В къщи имашме една стара физхармоника, на която Боян свиреше и постигна завидни успехи. Нашият съсед, аптекарят Сребров, имаше пък пиано и на него Боян развиваше музикалните си наклонности. По това време той започна да свири и на цигулка, която запази за цял живот. Боян обичаше да събира по-малки от него момчета, учеше ги да свирят, четяха заедно и ги възпитаваше в критично отношение към прочетеното. Така упражняваше педагогическите си наклонности. Той обичаше и театъра. Създаде една малка група от близки на семейството ни деца и правеше домашни спектакли. Той беше автор, режисьор и изпълнител на по-трудните роли. Така постепенно той излезе от своята детска затвореност, стана любим другар и ръководител на младата компания, която беше събрал около себе си. Брат ми завърши гимназия през 1902 г. в Русе, където бях на работа като машинист в БДЖ. По-късно той завърши славянска филология в Софийския университет. Аз бях вече преместен на работа в София. Живеехме през цялото време заедно. Боян се отличаваше с изключителна работоспособност. По цели дни прекарваше в нашата тясна и студена квартира, отопление нямашме, електрическо осветление — също. Четеше на газена лампа. Храната ни беше съвършено слаба. Аз по цели дни и нощи пътувах. Каквото можахме да купим за храна, отиваше за невръстните ми три деца, а ние, възрастните, минавахме с какво да е. Боян прекара много години на труд и големи лишения. Той познаваше мъката на неимотните и поради това до края на живота си остана съчувственик на нас, тесните социалисти и по-късно комунисти. Към 1893 г. аз бях вече приобщен към социалистическо-

то движение, в 1896 г. станал партиен член, а през 1919 г. и член на ЦК на БКП. Като такъв аз винаги съм оказвал влияние на по-малкия си брат — Бояна. Откакто е добил право на глас, той е гласоподавал изключително за партията на тесните социалисти и по-късно за комунистическата партия. При всички избори той очакваше да му занеса нашата бюлетина и да му обясни хитруванията и машинациите на буржоазните партии, които унищожаваха и повреждаха нашите бюлетини в тъмните стаички и заблуждаваха избирателите. Затова бюлетината на тесните социалисти и на комунистите по-късно у него винаги беше приготвена предварително. Той никога аполитичен не е бил и за него не е било безразлично кой стои начело на управлението в страната ни. По времето на нашата транспортна стачка от 1906—1907 г. брат ми като студент участвувал в освиркването на Фердинанда и Димитър Петков. На наша страна беше той и по време на другата ни транспортна стачка от 1919—1920 г. Като един от ръководителите на стачката аз бях търсен от властта. Моето скривалище вечер и нощно време беше квартирата на брат ми. Тогава бях депутат в камарата от страна на БКП (т.с.) и денем, сред стачниците, правителството не смееше да ме арестува и малтретира. Но нощем, ако му паднех, не би ми простило. При всички разговори, когато е ставало дума за партии и политика изобщо, брат ми не се колебасе да защити енергично каузата на българския работен народ, да защити интересите на работническата класа. От него аз винаги съм вземал средства, давани ми доброволно при всички случаи, когато партията е имала нужда. Към литературните трудове на Димитър Благоев той се отнасяше с голямо уважение и само ранната му смърт попречи да напише замислената статия за него.

През страшните априлски дни на 1925 г. ние, няколко членове на ЦК на БКП — Христо Кабакчиев, Антон Иванов и аз — Никола Пенев, — бяхме арестувани в V полицейски участък. Полицията обаче под формата на бягство от наша страна подготвяше унищожението ни. Разбрахме за това и изпратихме един доблестен стражар — Илия от с. Буново (за жалост не зная фамилията му име), при моя брат — вече професор, с молба да уреди преместването ни в Централния затвор, където ще ни пазят по-добре. Боян Пенев презира опасностите за своята професура и с риск за себе си, още повече, че ненавиждаше „кървавия професор“ Цанков, той успя да убеди Прокуратурата за отговорностите, които ще следват, ако ни убият. Бяхме преместени в Централния затвор и пазени вече от самите полицаи. Това бе проява на голяма гражданска смелост и доблест от негова страна.

Накрая искам да кажа, че ако брат ми беше жив, той без друго би минал на наша страна. Всичко, което описах дотук, говори за това. Но той си отиде много млад — едва на 44 години.*

И още няколко думи от същите спомени:

„През 1908 г. в нашето семейство влезе още един член. Това беше жената на брат ми Боян Пенев — поетесата Дора Габе. И до днес тя играе твърде важна роля в моя живот.* От 1908 г. до ден днешен Дора ми е била повече от родна сестра, с нея съм се съветвал по много въпроси както от личен, така и от обществен характер и тя ми е оказвала помощ в много отношения. Често в моята нелегална дейност тя ми е помагала, без да се поколебае, въпреки явния риск за нея и нежеланието на родителите ѝ. В най-трудните моменти на общата транспортна стачка през 1919 г. аз намирах приют в нейния дом, тъй като нощно време полицайте на Недялко Атапразов не признаваха депутатския ми имунитет. В своето пиано Дора криеше моите партийни документи и нелегални материали. При арестуването ми в Белград в началото на 1923 г. не друг, а Дора Габе се е готвила да замине за Югославия и там да помогне за освобождението ми, като използва връзките си в българското посолство и сред югославските писатели. По този повод тя е влязла в рязък конфликт с родителите си, които са смятали постъпката ѝ за лудост. Не изпълни намеренията си само защото аз бях освободен през март вследствие гладната ми стачка.

По време на процеса на Централния комитет на БКП през страшната 1925 г. много наши другари се страхуваха да се явят в наша защита. Но ето, че Дора Габе не се поколеба да свидетелства в наша полза. Тя до известна степен преиначиваше показанията си, говореше в ущърб на самата истина само и само да ни помогне. И само това ли е било! Аз не съм срещал по-

* Спомените са писани в периода 1949—1950 г. (бел. моя, В.П.).

храбра жена, която се е явявала в полза не само на мен, но и на нашата партия, когато това е било нужно, без при това да е членувала в партията. Дора Габе е била винаги в защита на преследваните, на истината и правдата и в това отношение не се е спирала пред нищо.“

НИКОЛАЙ ОСТРОВСКИ И НЕГОВИЯТ РОМАН

„КАК СЕ КАЛЯВАШЕ СТОМАНАТА“ У НАС

(Нови материали)

ХРИСТО ДУДЕВСКИ

В условията на победилата социалистическа революция в България е лесно да се пише и говори за съветската литература. А преди четиридесет и повече години не беше тъй. Със специален закон фашистката власт и полицейската цензура постави под абсолютна възбрана литературата, идваща у нас от страната на победения социализъм. По този повод още през 1924 г. Гео Милев проникновено писа: „Независимо от хулите и клеветите културният живот в Русия върви с един темп, който е невероятен за Западна Европа. . . Излязоха от Русия писатели, художници и мислители; основаха се в Берлин няколко руски издателства; и цяла Европа бе наводнена от руски книги; френската и немската литература бледнеят пред това, което се хвърля в Европа като руска литература. *От Русия се лансират школи и теории, за които западното познаторство не се е още досетило.* . .“ (курс. м., Х.Д.).¹

Именно това естетическо богатство на новата руска литература, родена от Октомври, обуславя огромното ѝ влияние върху революционния процес от световен мащаб и нейното благотворно въздействие върху обществото за неговия революционен преход от капитализъм към социализъм. Десетки стихотворения, поеми, повести и романи, дори песни и филми, създадени от съветски автори, най-активно се включват в духовния живот на българина. Затова днес не само специалистите, а и обикновените читатели виждат истински революционен подвиг в борбата за издаването и разпространението на съветската книга у нас в периода на фашистката диктатура (9 юни 1923 — 9 септември 1944 г.).

За относителна пълнота и точност трябва да добавя, че редица произведения на новата руска литература българските преводачи и издатели не успяват да „прокарат“ през менгемето на фашистката цензура. Такива са романите „Как се каляваше стоманата“ на Н. А. Островски и „Педагогическа поема“ на А. С. Макаренко, пиесите „Хляб“ на В. Киршон и „Страх“ на А. Афиногенов и др. И все пак например романът „Как се каляваше стоманата“ — един оригинален екземпляр с автограф на Н. А. Островски — бива внесен в България и по нелегален път доставен на политическите затворници в Стара Загора. С превода на „Педагогическа поема“ се залавя в Плевенския затвор секретарят на ЦК на БКП Трайчо Костов. За пръв път и двата романа в превод на български език излизат у нас едва след народната победа.

Това са книги-бойци, изстрадани във фашистката преизподня. От писателите и преводачите тези книги преминават в ръцете на ремсовата младеж и онова поколение от комунисти, което по време на въоръжената съпротива срещу хитлеристките окупатори на Балканите рамо до рамо с по-старото септемврийско поколение изнесе на плещите си кървавия двубой. Върху активната страна на възприемането на героите и проблемите, изнесени в произведенията на съветската художествена литература, днес се спират в спомените си мнозина наши антифашисти. В тия спомени веднага се хвърля в очи връзката, която авторите правят между идеологическото въздействие на изкуството, от една страна, и бита, психологията на бореца-антифашист, попаднал в ръцете на полицията или в затвора, от друга. С основание един от мемоари-

¹ Пламък, 1924, кн. 3.